

SOCIÁLNE ENCYKLIKY
prof. Dr. Anton Fabian, PhD., editor
Košice 2021

Obsah

1. Ktoré sociálne encykliky napísal pápež František a ktoré Benedikt XVI? (názov, rok)
2. Sociálne encykliky Jána Pavla II. ? (názov, rok)
3. Staršie sociálne encykliky od prvej 1891 do roku 1978.
4. Vysvetlite problém: „robotnícka otázka“ a návrhy na riešenie v Rerum Novarum 1891
5. Princíp solidarity a ľudskej dôstojnosti Rerum Novarum
6. Čo a kde sa píše na tému odborov ? – Rerum Novarum
7. Princíp subsidiarity - Pius XI.
8. Princíp spoločného dobra Mater et magistra 51 - 115
9. Princíp ľudskej osoby a demografický problém Mater et magistra 116-203
10. Katalóg ľudských práv a povinností - Pacem in terris
11. Funkcia autority a štátu Pacem in terris 20-31
12. Štyri piliere v Pacem in terris 32 - 52
13. Pavol VI - dvojaký rozmer pokroku - Populorum progressio
14. Laborem exercens - hodnota a dôstojnosť práce - omyl materializmu
15. Práva a povinnosti pracujúcich Laborem exercens
16. Spe salvi - viera v pokrok, viera vo vedu, viera v revolúciu
17. Podnikanie v encyklike Caritas in veritate

1. Ktoré sociálne encykliky napísal pápež František a ktoré Benedikt XVI? (názov, rok)

Benedikt XVI.				
	DEUS CARITAS EST čítaj déus karitás est	Boh je láska	2005	O nezištnej láske a sociálnej práci
	SPE SALVI čítaj spé sálvi	V nádeji sme zachránení	2007	O nádeji kresťanov
	CARITAS IN VERITATE čítaj karitás in veritáte	Láska v pravde	2009	O podnikaní a integrálnom ľudskom rozvoji v láske a v pravde
FRANTIŠEK				
	AMORIS LAETITIAE čítaj amóris letície	Radosť lásky	2016	O manželstve a rodine dnes (nie encyklika ale exhortácia – povzbudenie)
	LAUDATO SI čítaj laudáto sí	Buď pochválený	2015	O životnom prostredí, o ekológii
	Fratelli tutti fratéli tútti	Všetci bratia	2020	O sociálnom bratstve všetkých ľudí

2. Sociálne encykliky Jána Pavla II. ? (názov, rok)

JÁN PAVOL II.				
	LABOREM EXERCENS čítaj labórem egzercens	Ľudská práca	1981	O ľudskej práci
	SOLLICITUDO REI SOCIALIS čítaj sollicitúdo rei sociális	Starosť o veci sociálne	1987	Starosť Cirkvi o sociálne vedy, k 20. výročiu <i>Populorum progressio</i>
	CENTESIMUS ANNUS centézimus ánnus	Sto rokov	1991	K 100. výročiu encykliky <i>Rerum novarum</i>
	Familiaris consortio	Rodinné spolužitie	1981	

3. Staršie sociálne encykliky od prvej 1891 do roku 1978.

LEV XIII.				
	RERUM NOVARUM čítaj rérum novárum	Nové veci	1891	O robotníckej otázke
PIUS XI.				
	QUADRAGESIMO ANNO čítaj kvadragézimo anno	Štyridsiaty rok	1931	O obnovení spoločenského poriadku
JÁN XXIII.				
	MATER ET MAGISTRA čítaj máter et magistra	Matka učiteľka	1961	O novšom vývoji sociálnej vedy

	PACEM IN TERRIS čítaj pácem in terris	Pokoj na zemi	1963	O pokoji medzi všetkými národmi; o ľudských právach
PAVOL VI.				
	POPULORUM PROGRESSIO čítaj populórum progrésio	národov	1967	O rozvoji národov
	HUMANAE VITAE čítaj humáne víte	Ľudský život	1968	O populačnej politike: postoj k umelým potratom a antikoncepcii, zodpovedné rodičovstvo, prirodzená regulácia
	OCTOGESIMA ADVENIENS čítaj oktogézima advéniens	Prichádzajúce 80 výročie	1971	Nové sociálne problémy: urbanizácia, emigrácia, konflikt medzi Východom a Západom

4. Vysvetlite problém: „robotnícka otázka“ a návrhy na riešenie v Rerum Novarum 1891

Pápež začína encykliku definovaním „**robotníckej otázky**“, ktorou je *konflikt medzi kapitálom a prácou*, čo Cirkev vníma ako útok na **spravodlivosť**. Navyše, táto „otázka“ sa stala kľúčovou v celospoločenskom rozmere, pretože „podivuhodný rozmach remesiel a nové priemyselné metódy, zmenené vzťahy medzi zamestnávateľmi a robotníkmi, nahromadenie bohatstva v rukách malého počtu ľudí a veľké rozšírenie chudoby, povedomie vlastnej sily, ktoré sa u robotníckej triedy stalo živším a jej jednota pevnejšia: toto všetko a k tomu ešte i zhoršenie mravov vypuklo v konflikt“ (RN 1) a tento konflikt drží v napätí celú spoločnosť.

Socialistické riešenie (odstránenie súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov – kolektivizácia) však nie je prijateľné, pretože súkromné vlastníctvo je prirodzeným právom človeka a bezprostredným cieľom ľudskej práce. Ňou si pracujúci človek nadobúda prostriedky na svoje živobytie a tvorí úspory na budúce ciele. Takto sa do súkromného majetku premieňa práca, úsilie, schopnosti a tvorivosť predošlých generácií, ktoré musia byť ponechané v právomoci jeho vlastníckovi a na jeho zodpovednosti. Práve preto je prirodzené, že jeho vzťah k prostriedkom, ktoré používa na rozmnoženie svojho majetku, je *vlastnícky*, čím sa bytostne odlišuje od nižších bytostí, ktoré sú prirodzene uspokojené len na užívanie prostriedkov na svoje živobytie. To však neznamená, že prirodzené právo na súkromné vlastníctvo je absolútne a že spolu s obhajobou tohto práva Cirkev obhajuje aj reálne vykorisťovanie, ktorého bola svedkom priam na každom kroku (pozri ďalej – RN 19).

Takisto neprirodená je aj socialistická *idea štátu*, ktorý – ak by sa zrealizoval – by zásadne narušil existenciu a fungovanie „svätej rodiny“. Zasiahnutím do jej základných vzťahov (napr. v oblasti výchovy), by narušil svoju vlastnú existenciu, keďže rodina nielenže predchádza štát, ale ho i bytostne vytvára.

Okrem toho, ani metóda socialistického riešenia, totiž *triedny boj*, nie je pre Cirkev prijateľná, lebo „trvalý konflikt nemôže priniesť iné než zmätok a barbarstvo“ (RN 14), kým riešenie existujúcich problémov, ak má byť trvácne, musí spočívať v hľadaní možností konsenzu a spolupráce, vo vedomí vzájomnej potreby medzi nositeľmi kapitálu a práce, s cieľom nájsť dlhodobé východiská, obojstranne prospešné.

Liberálne riešenie je však takisto neprijateľné, pretože ponechaním voľného priebehu (trhového mechanizmu) situáciám reálneho útlaku, ponížovania a pošliapavania ľudskej dôstojnosti sa nespravodlivosti len zhoršujú, rozširujú, inštitucionálne „konzervujú“ a priam provokujú neuvážené reakcie zo strany utláčaných robotníkov, ktorí vo svojej nezriedka zúfalej situácii „nemajú čo stratiť“ (keďže nemajú nič), čím sa stávajú nástrojom v rukách násilníckych ideológií – osobitne socializmu.

5. Princíp solidarity a ľudskej dôstojnosti Rerum Novarum

Podľa Leva XIII. na vyriešení „robotníckej otázky“ sa musia spolupodieľať **Cirkev, štát** i samotní **robotníci**.

Cirkev je prvá, ktorú pápež uvádza. Základný problém vzťahu a existujúceho konfliktu medzi „kapitalistami“ a „proletariátom“ je totiž charakteru **morálneho**. Na oboch stranách absentuje povedomie vzájomných morálnych povinností. Je to dôsledok rozduchanej nenávisti, ktorá vidí v tom druhom a priori nepriateľa. Jedine láska je schopná uskutočniť reálne kroky k trvácnemu spravodlivému riešeniu, ktoré spočíva v spolupráci medzi jednotlivými spoločenskými triedami. Práve v tejto súvislosti uvádza pápež aj zásadné rozlíšenie medzi *oprávneným vlastníctvom a oprávneným používaním* „bohatstva“ (porovnanie RN 19). Na základe evanjeliových podobenstiev poukazuje na to, že všetko, čo človek dostal (hmotného i duchovného charakteru), je určené na prospech všetkým a je morálnou povinnosťou takto to užívať. Až v tomto kontexte nadobúda svoje plné oprávnenie súkromné vlastníctvo – ako *optimálne využívanie existujúcich dobier na prospech všetkým*.

Preto prvou úlohou Cirkvi je pôsobiť na ľudí, nachádzajúcich sa na oboch stranách „barikády“, v tom, čo je jej najvlastnejšie – sviatosťami ako cestou a pomocou k uvedomeniu si a k zachovávaniu Božích prikázaní. Tie vedú vlastníkov majetku k povedomiu jeho univerzálneho poslania a robotníkov k povedomiu dôstojnosti svojej práce na uskutočnení tohto poslania. A obidve kategórie usmerňujú k plneniu vzájomných povinností. *Racionálnym dôvodom* pre prijatie tohto vplyvu Cirkvi je to, že prináša dlhodobé riešenia, totiž prekonanie konfliktov v ich samotnom koreni.

Druhým činiteľom pri riešení „robotníckej otázky“ je **štát**. Pápež jasnými slovami demaskuje farizejstvo liberálneho štátu a upozorňuje, že „starosť o všeobecné dobro je úlohou a kompetenciou štátu“ (RN 26). Štát nemôže ponechať súkromnému podnikaniu voľný priebeh, pretože je povinný starať sa o **spravodlivosť** pre všetkých svojich občanov, ktorí sú takto naopak pri vyjednávaní pracovných podmienok vystavení veľkým nespravodlivostiam z titulu svojej ekonomickej slabosti: „Biedny ľud, ktorý nemá vlastnú oporu, s osobitnou nevyhnutnosťou ju potrebuje nájsť v obhajobe zo strany štátu“ (RN 29). Táto myšlienka sa zvykne označovať ako **princíp¹ solidarity** a možno ju zovšeobecniť asi takto:

Princíp solidarity – definícia

Princíp solidarity je povedomie spoluzodpovednosti a vzájomnej závislosti medzi členmi spoločenstva a povinnosť tých „silnejších“ členov postarať sa o tých „slabších“ členov.

Povinnosť postarať sa neznamená nejakú pasivitu zo strany tých „slabších“, ale – pokiaľ ide napr. o štát – znamená, že musí predchádzať príčinám problémov, ktoré vedú k neporiadkom v spoločnosti, a nie len potláčať ich, keď už sa prejavili.²

Významným kritériom v tejto súvislosti je povinnosť pristupovať s úctou k **ľudskej dôstojnosti**, ktorá zaväzuje zamestnávateľa i štát, a na druhej strane i samotného robotníka, ktorý ani z vlastného rozhodnutia nemôže akceptovať nedôstojné zaobchádzanie, alebo sám sa k svojej dôstojnosti správať neúctivo. *Ľudská dôstojnosť je totiž darom Božím* a ako taká musí byť rešpektovaná zo strany všetkých, ktorých sa to týka – i samého človeka voči sebe. Konkrétne sa to prejavuje v požiadavke sviatočného odpočinku, špeciálnej ochrane žien a detí, v spravodlivom vykonávaní práce i v spravodlivej odmene za ňu, a v širšom zmysle v celom komplexe **sociálnej legislatívy**, ktorú vytvoriť a nastoliť je povinnosťou štátu, a ktorú dodržiavať je povinnosťou všetkých.

6. Čo a kde sa píše na tému odborov ? – Rerum Novarum

K riešeniu musia prispieť aj sami **robotníci** – a to vytváraním **združení** (odborov), ktoré majú byť platformou na formulovanie spravodlivých požiadaviek voči zamestnávateľovi i na ich vyjednávanie v mene pracujúcich (vrátane, samozrejme, spravodlivých záväzkov i zo strany robotníkov). Má sa

¹ Stojí za zmienku, v akom zmysle používa Cirkev v tomto a ďalších prípadoch pojem „princíp“ – ide o zdôraznenie určitého postoja ako *nútného*, a to vždy, všade, za každých okolností a vo všetkých súvislostiach, v ktorých sa tá či oná sociálna problematika objaví. Ide teda v skutočnosti o *povýšenie* v tomto prípade *solidarity* medzi silnejšími a slabšími, bohatšími a chudobnejšími, zdravými a chorými atď. na *princíp*. Prečo to tak *musí byť*, k tomu sa v rozličných súvislostiach vracajú vo svojich reflexiách najmä nasledujúci pápeži.

² Keď sa k tomuto dokumentu vracia Ján Pavol II. v *CA*, charakterizuje tento princíp slovami, že je to „elementárny princíp každého zdravého politického zriadenia, podľa ktorého čím sú jednotliví ľudia v spoločnosti bezbrannejší, tým väčšmi potrebujú pomoc a starosť druhých, hlavne však podporu štátnej vrchnosti“ (*CA10*).

tak zabrániť na jednej strane atomizácii zamestnancov, ktorí ako jednotlivci nemajú žiadnu šancu dosiahnuť akékoľvek ústupky zo strany zamestnávateľa, a na druhej strane spontánnym vzburám a násilnosťami ako skratovému prejavu bezmocnosti z často bezvýhodiskovej situácie. Ich dopad je však širší a zasahuje aj iné sociálne potreby zamestnancov, počnúc od vzdelávania až po sociálne zabezpečenie v chorobe, pri úraze, či v starobe. Je zrejmé, že pre splnenie týchto požiadaviek, kladených na odbory, je rozhodujúci ich **ideový charakter** (východiská, náplň, prostriedky a ciele). Preto pápež neodporúča pridávať sa k združeniam, ktoré sú vedené protikresťanskými (protikresťanskými) názormi, ale vyzýva na vytváranie kresťanských odborov, kde by jednak robotníci mali istotu, že ich práva sa vyjednávajú na ich skutočný prospech, a jednak by sa tu naplno mohla prejavovať celá šírka kresťanskej lásky a bratskej spolupatričnosti medzi zamestnancami (najmä robotníkmi). Čo sa týka ich náplne, „je zrejmé, že sa oplatí zamerať na náboženské a mravné zdokonaľovanie ako na hlavný cieľ a že na toto zdokonaľovanie treba usmerniť všetok sociálny poriadok“ (RN 46).

7. Princíp subsidiarity - Pius XI.

Venuje sa vzťahu „kapitálu“ a „práce“ – predovšetkým usmerneniu prehnaných požiadaviek ľudí, stojacich za jedným, či druhým z týchto pojmov. Opäť tu ide o rovnováhu, ktorá jediná umožňuje aj ekonomike aj ľuďom spravodlivý rozvoj (porovnanie QA 54-56). S tým súvisí aj celá problematika *rozdelenia zisku*, vytvoreného v priemysle vďaka technickým vymoženostiam, veľkým kapitálovým investíciám i veľkému vkladu ľudskej práce. Ide o stanovenie „**spravodlivej mzdy**“, ktorá musí rešpektovať a) požiadavky zabezpečenia zamestnanca a jeho rodiny; b) reálnu situáciu podniku a c) verejný záujem (porovnanie QA 72-75).

Najzásadnejšou potrebou je však podľa Pia XI. **reforma ustanovizní**, ktorá jediná môže vyriešiť principiálny problém spoločnosti: liberálny štát takmer zničil celú bohatosť spoločenských štruktúr a spôsobil do veľkej miery polarizáciu spoločnosti medzi štát a jednotlivcov (pápež tu už tušil nebezpečenstvo totalitarizácie štátu, vyplývajúce z tejto skutočnosti...). A práve v tejto súvislosti Pius XI. formuluje **princíp subsidiarity** (*subsidiium – pomoc k svojpomoci*) ako hlavný nástroj na prekonanie tohto stavu a určujúci princíp pre usporiadanie spoločenských vzťahov z hľadiska kompetenčného (porovnanie QA 80-81 i ďalej).

Princíp subsidiarity – definícia

Organizačne vyššie spoločenstvo nemá *zasahovať* do kompetencií nižšieho spoločenstva (preberať ich), ale má mu *umožniť* naplnenie svojich kompetencií. V prípade zlyhania má *vypomôcť* (pomôcť k svojpomoci), avšak len dovtedy a do tej miery, kým príslušné spoločenstvo nebude schopné danú kompetenciu realizovať. A v tom, čo prekračuje a v miere, v akej prekračuje daná spoločenská funkcia kompetencie (možnosti) nižšieho spoločenstva, má ju *realizovať* vyššie spoločenstvo – avšak za nevyhnutného predpokladu rešpektovania slobody nižšieho spoločenstva.

Na druhej strane, jednotlivec alebo organizačne nižšie spoločenstvo nemá *prenášať* kompetencie, ktoré mu prislúchajú, na vyššie spoločenstvo, ale v plnej zodpovednosti za ne ich má *realizovať* vlastnými silami.

Ak táto požiadavka platí „zhora“ a zabraňuje napr. štátu, aby preberal úlohy napr. rodiny, rovnako platí aj „zdola“, kde zabraňuje, aby napr. rodina prenášala napr. na štát riešenie úloh, ktoré zo svojej prirodzenosti má uskutočniť sama vo svojej kompetencii. (Aj v tejto veci možno vidieť záujem Cirkvi o zabezpečenie **rovnováhy** medzi silami, fungujúcimi v spoločnosti).

8. Princíp spoločného dobra Mater et magistra 51 – 115

Dôležité poznámky o nevyhnutnosti vytvorenia funkčnej *občianskej spoločnosti* (najmä aktívnou účasťou v povedomí spoluzodpovednosti) sa prezentujú ako cesta pre zabezpečenie trvácnosti takéhoto systému. Jedným zo sprievodných javov tohto procesu je **socializácia**, v ktorej pápež vidí veľké pozitíva, najmä v tom, že vytvára bohato štruktúrovanú sieť združení a iných „medzičlánkov“

medzi jednotlivcom a štátom.³ Na druhej strane vidí však aj riziko prílišnej byrokratizácie spoločenského života a následného zužovania poľa slobody, ktorú tento jav so sebou niekedy prináša. Keďže socializácia nie je nejaký prírodný zákon, ale jej formy a obsah závisia od vôle tých, ktorí ju uskutočňujú, Ján XXIII. kladie na plecia tak nositeľov verejnej moci, ako i jednotlivých spoločenských medzičlánkov povinnosť konať v povedomí zodpovednosti za spoločné dobro, ktoré sa konkretizuje „v sústave sociálnych podmienok, ktoré ľudom umožňujú a napomáhajú integrálny rozvoj ich osobností“ (MM 51). Tieto slová sa zvyknú nazývať **princípom spoločného dobra** (ktorý spolu s princípom solidarity a princípom subsidiarity – pozri vyššie – tvorí ďalší so základných princípov spoločenskej náuky Katolíckej cirkvi).

Princíp spoločného dobra – definícia

sústave sociálnych podmienok, ktoré ľudom umožňujú a napomáhajú integrálny rozvoj ich osobností“ (MM 51) Teda od všetkých jednotlivcov a spoločenských inštitúcií – ako súčastí spoločnosti – sa vyžaduje konať tak, aby sa jednotlivým ľudom umožnil a napomáhal integrálny rozvoj ich osobnosti a všetkým inštitúciám naplnenie ich cieľa.

Pojem „spoločné dobro“ tu pápež definuje nie ako akési minimum (priemerné) dobieh (presnejšie: záujmov) všetkých zúčastnených, na ktorom sa dokážu navzájom zhodnúť, ale ako cieľ, ku ktorému všetci zúčastnení (jednotlivci, rodiny, ale aj inštitúcie, vrátane štátu) smerujú a ktorý ich samých presahuje, takže potrebujú na jeho dosiahnutie spoluúčasť iných, a zároveň približovaním sa k nemu obohacujú aj ostatných, a tak tvoria a postupne zveľaďujú to, čo je „spoločným“ „dobrom“.

9. Princíp ľudskej osoby a demografický problém Mater et magistra 116-203

Ján XXIII. predkladá **zásady usporiadania spoločenského spolunažívania**, ktoré vychádzajú z Bohom stanoveného mravného poriadku⁴ a vedú k celospoločenskému a celosvetovému spoločnému dobru. „Základným princípom tejto koncepcie je (...), že jednotliví ľudia sú a musia byť základom, cieľom i subjektmi všetkých ustanovizní, v ktorých sa prejavuje a uskutočňuje spoločenský život“ (MM 203; je to myšlienka, ktorú plne preberá Koncil, porovnanie ďalej GS 25). Z tohto principiálneho postoja k zvrchovanosti ľudskej osoby pred všetkými spoločenskými štruktúrami, ktorý sa zvykne pokladať aj za tzv. **princíp ľudskej osoby**, vychádza *spoločenská náuka Cirkvi*, ktorá bola rozpracovaná v priebehu predchádzajúcich 60 rokov.

Princíp ľudskej osoby – definícia

Jednotliví ľudia sú a musia byť základom, cieľom i subjektmi všetkých ustanovizní, v ktorých sa prejavuje a uskutočňuje spoločenský život. Ľudská osoba nemôže byť podriadená žiadnemu „vyššiemu“ cieľu, lebo práve ona je tým najvyšším cieľom všetkých spoločenských štruktúr.

Pápež na jeho realizáciu ponúka aj osvedčenú *metódu*, ktorá sa zakladá na z troch krokoch: **vidieť** (dôkladne spoznať situáciu) – **zhodnotiť** (analyzovať vo svetle princípov cirkevnej náuky) – **konať** (uviesť do praxe všetko, čo v danej situácii a v miere kompetencie je možné).⁵ Nasledujúce výzvy, adresované zvlášť laikom, keďže oni svojou mnohorakou činnosťou majú bezprostredný dopad na formovanie ustanovizní, ktoré upravujú život človeka v tomto svete, korunuje vyhlásením: „Cirkev dnes stojí pred obrovskou úlohou dať modernej civilizácii ľudský a kresťanský ráz. Sama civilizácia o to požaduje a priam prosí pre svoj pozitívny vývoj a pre svoju samotnú existenciu“ (MM 233).

³ K tomuto pojmu a jeho aplikáciám pozri bližšie: **SUMEC, M.: Rodina a medzigeneračné vzťahy**. Bratislava : Vydavateľstvo STU, 2005, s. 18nn.

⁴ Vychádza totiž z konštatovania, že „najzákladnejším omylom dnešnej doby je to, že považuje náboženské požiadavky ľudského ducha za prejav citu alebo fantázie, prípadne za výplod historickej náhodnosti, ktorý treba odstrániť ako anachronický prvok a ako prekážku pre ľudský pokrok; zatiaľ čo v týchto požiadavkách ľudia prejavujú to, čím v skutočnosti sú: bytosti stvorené Bohom a pre Boha“ (MM 199). A preto „na svete nebude ani spravodlivosť ani mier, kým sa ľudia nevrátia k dôstojnosti Božích tvorov a detí“ (MM 200).

⁵ V tejto súvislosti Ján XXIII. konštatuje aj možné nezhody medzi samými katolíkmi ohľadom toho, čo je potrebné, či možné vykonať a uvádza všeobecne platnú praktickú radu: „Netreba sa vyčerpávať v nekonečných diskusiách a nech sa pod zámienkou hľadania toho, čo je lepšie a najlepšie, nezanedbáva konanie toho, čo je dobré a možné, a preto i povinné“ (MM 219).

S osobitnou vážnosťou sa v tejto súvislosti kladie **demografický** problém, s ktorým zápasia mnohé rozvojové krajiny. Ján XXIII. demaskuje v mnohých interpretáciách tohto problému a v následných návrhoch radikálnych riešení materialistickú demagógiu a útok na ľudskú dôstojnosť (porovnanie *MM* 175 a ďalej). S osobitnou vyváženosťou na jednej strane rázne odsudzuje prostriedky demografickej politiky, ktoré zasahujú do ľudskej plodnosti poukázaním na výnimočnosť ľudskej dôstojnosti – emblematickými slovami o tom, že tu „nemožno používať prostriedky a sledovať metódy, ktoré môžu byť povolené pri odovzdávaní života u rastlín a zvierat“ (*MM* 180), a na druhej strane vyzýva manželov, aby zodpovedne pristupovali k otázke rodičovstva.

V závere ešte raz zdôrazňuje myšlienku rastúcej **medzinárodnej závislosti** vo všetkých oblastiach: „Možno povedať, že každý dôležitejší ľudský problém, nech je jeho obsah akýkoľvek: vedecký, technický, ekonomický, sociálny, politický, kultúrny, vystupuje dnes v rozmeroch nadnárodných a často svetových.“ (*MM* 186) Preto aj riešenie, ak má byť primerané a trvácne, musí mať tento rozmer. Záverom, vyplývajúcim z tohto konštatovania, je „presvedčenie o naliehavej nutnosti porozumenia a spolupráce“ (*MM* 188), ktoré musí prekonať v súčasnosti dominujúcu atmosféru nedôvery, ba vzájomného strachu. Tu pápež jednoznačne odsudzuje „*studenu vojnu*“ a v jej ideologickom pozadí vidí veľký, ak nie najväčší zdroj súčasných svetových problémov.

„Vzájomná dôvera medzi ľuďmi a medzi štátmi sa môže zrodiť a upevňovať jedine uznaním a zachovávaním mravného poriadku“ (*MM* 193). Toho nevyhnutným predpokladom je však uznanie mravného poriadku ako zvrchovanej inštalácie, ktorej sa musia podriadiť všetky pozemské authority.

10. Katalóg ľudských práv a povinností - *Pacem in terris*

Poriadok medzi ľuďmi stojí na konštatovaní, že každý človek je osobou, ktorá má svoje **práva a povinnosti**. Niekedy býva táto encyklika charakterizovaná aj ako **Katalóg ľudských práv a povinností**, aj preto, že na ich vzájomnej dynamike založil pápež nielen vzťahy medzi jednotlivými ľuďmi, ale aj požiadavky pokojného spolunažívania v ostatných troch širších súvislostiach.

Pokiaľ ide o práva, analyzuje tu tieto *prirodzené*, a preto „všeobecné, nenarušiteľné a neodcudziteľné“ (*PT* 3) práva: Právo na život a na slušnú životnú úroveň (*PT* 4), morálne práva – napr. právo na dobré meno a na slobodné hľadanie pravdy a šírenie myšlienok; a kultúrne práva – napr. právo na vzdelanie (*PT* 5), právo uctievať Boha podľa hlasu svedomia (*PT* 6), právo na slobodnú voľbu povolania (*PT* 7), práva týkajúce sa hospodárskej oblasti – napr. právo na prácu a na slobodné podnikanie (*PT* 8), právo na zhromažďovanie a združovanie (*PT* 9), právo na vystúpenie a pristúpenie (*PT* 10) a práva politickej povahy – napr. právo na aktívnu účasť na verejnom živote alebo právo na zákonnú ochranu vyššie uvedených práv (*PT* 11).

Avšak všetky tieto práva v sebe samých zahrňujú aj rovnaký počet povinností, takisto prirodzených a preto taktiež „všeobecných, nenarušiteľných a neodcudziteľných“ (*PT* 3, porovnanie *PT* 12). Dôležité je tu zdôrazniť, že **právo jedného človeka zakladá povinnosť všetkých ostatných** (povinnosť uznať toto právo a rešpektovať ho), ale zároveň v samotnom človekovi **isté právo zakladá aj istú povinnosť!**

Vzájomné uznanie práv a plnenie povinností je predpokladom i náplňou spolunažívania, založeného na vedomí spoluzodpovednosti za *spoločné dobro* a vedúceho k jeho čoraz plňšiemu uskutočňovaniu (v zmysle definície, uvedenej už vyššie v *MM*).

11. Funkcia authority a štátu *Pacem in terris* 20-31

Druhú kapitolu uvádza Ján XXIII. **Prirodzenou potrebou authority**, „ktorá by udržiavala spoločenské zriadenie a venovala sa s potrebnou starostlivosťou uskutočňovaniu spoločného dobra“ (*PT* 20). Ako taká podlieha každej autorite **mravnému poriadku**. Moc založená na hrozbách strachu pred trestami by neslúžila spoločnému dobru a nebola by dôstojná rozumnej a slobodnej prirodzenosti ľudí. Vzťah medzi autoritou a podriadením sa má v občianskej spoločnosti prebiehať na rovine *svedomia*, avšak „občianske vrchnosti môžu viazať ľudí vo svedomí iba vtedy, ak ich autorita je v súlade s Božou autoritou a má v nej účasť“ (*tamtiež*). Z tohto konštatovania vyplývajú dôsledky tak k nositeľom authority a ich zákonodarnej úlohe (zaväzovať občanov povinnosťami v súlade s prirodzeným morálnym zákonom), ako i k občanom a ich právam (napr. zvoliť si nositeľov authority) a povinnostiam (podriadiť sa právoplatne prijatým zákonom, pokiaľ sa neprotivia Božiemu zákonu).

Zmyslom celej tejto štruktúry vzťahov v občianskom spoločenstve je služba spoločnému dobru. Pre občiansku autoritu z toho vyplýva najmä požiadavka *zabezpečiť práva a povinnosti ľudskej osoby*, a to vo vzájomnom súlade medzi nimi. Aj tu musí byť dôkladne rešpektovaný princíp subsidiarity, aby na jednej strane verejná vrchnosť prijímala opatrenia, potrebné na určenie a chránenie práv občanov, ale na druhej strane, aby tieto opatrenia neboli na prekážku ich skutočnému uplatňovaniu v praxi (porovnanie *PT 27*).

Nachádzame tu významné slová o *štátnej forme*, ktorá by najlepšie garantovala uvedené požiadavky. Pápež uvádza, že konkrétna voľba štátnej formy je závislá od rôznych ukazovateľov a okolností, avšak zároveň vyjadruje svoj postoj v tom, že „požiadavkám ľudskej prirodzenosti zodpovedá také občianske zriadenie, v ktorom je právomoc rozdelená na tri oblasti súhlasne s trojakou základnou úlohou verejnej moci“ (*PT 28*) – teda zákonodarnú, výkonnú a súdnu moc, čo dnes nazývame základnými predpokladmi *právneho štátu*.

Do tohto rámca zasadzuje aj „požiadavku dôstojnosti človeka, aby mal možnosť aktívnej účasti na verejnom živote“ (*PT 30*). Aj tu vidíme jednoznačnú podporu *demokracie*, konkrétne v súvislosti s tým, že „pravidelná výmena verejných činiteľov nielenže znemožňuje úpadok autority, ale ju aj obnovuje, aby držala krok s vývojom ľudskej spoločnosti“ (*PT 30*).⁶

12. Štyri piliere v *Pacem in terris* 32 – 52

V kľúčovom článku 16 charakterizuje základné „pilier“ , na ktorých má takto vytvorená spoločnosť budovať svoje spolunažívanie (uvedené už v podnápise encykliky): „Občianske nažívanie možno pokladať za usporiadané (...), ak je **založené na pravde** (...). To sa stane (...), ak sa občania budú (...) snažiť vážiť si **podľa spravodlivosti** práva iných a plniť si svoje povinnosti, ak sa dajú **preniknúť láskou** na toľko, že budú pociťovať potreby iných ako svoje vlastné (...). To však ešte nie je všetko. Ľudská spoločnosť **sa vzmáha v slobode**, teda v podmienkach vyhovujúcich dôstojnosti občanov (...).“

Z tejto charakteristiky vidno, že podľa pápeža „ľudskú spoločnosť treba chápať predovšetkým ako čosi duchovného“ (*PT 17*), kde duchovné hodnoty usmerňujú všetko ostatné a podmieňujú jej rozvoj. Z toho vyplýva aj nasledujúce konštatovanie, že „poriadok, ktorý platí v ľudskom spoločenstve je duchovného rázu“ (*PT 18*), teda neurčujú ho materiálne vzťahy (ako predpokladal Marx). A preto „má svoj objektívny základ v (...) Bohu“ (*tamtiež*).

13. Pavol VI - dvojaký rozmer pokroku - *Populorum progressio*

Prichádza s hlavnou myšlienkou, že „rozvoj sa neobmedzuje len na jednoduchý hospodársky rast. Aby bol rozvoj ozajstný, musí byť úplný, t.j. musí povznášať celého človeka a každého človeka“ (*PP 14*). Táto myšlienka odhaľuje podstatu neúspechov všetkých koncepcií rozvoja, ktoré hľadajú len na ich ekonomický aspekt.

Prvým a hlavným strojcom „úspechu či neúspechu“ v osobnom rozvoji je každý človek sám pre seba. Je totiž obdarený rozumom a slobodnou vôľou a tie so sebou nesú aj zodpovednosť za vlastný *rast*, ba povinnosť ako osoba i ako člen širšieho spoločenstva, v povedomí celosvetovej a celo dejinnej ľudskej spolupatričnosti. Hlavným kritériom pre kvalitu rozvoja nie je „mat“ viac (hromadenie majetkov), ale „byť viac človekom“ (zveľaďovanie ľudských hodnôt, ktorých súčasťou je aj hmotné zabezpečenie, no nie jedinou, ani rozhodujúcou). Z tohto konštatovania vyplýva **definícia rozvoja**, „ktorý je pre každého a pre všetkých *prechodom z menej ľudských podmienok k ľudskejšim podmienkam*“ (*PP 20*).

Konkrétne je nevyhnutné opäť sa vrátiť k správnej interpretácii biblického určenia všetkých dobier zeme všetkým ľuďom (*Gn 1,28*). V kontinuite s tradičným učením Cirkvi Pavol VI. potvrdzuje, že „nik nie je oprávnený vyhradiť si pre svoj výlučný úžitok to, čo presahuje jeho potreby, keď ostatným chýba nevyhnutné“ (*PP 23*). Veľkou mierou sa na ekonomickom rozvoji podieľa *industrializácia*, avšak kapitalistický ekonomický systém, ktorý ju sprevádza, sa zdeformoval na „systém, pokladajúci zisk za základný činiteľ hospodárskeho pokroku, konkurenciu za najvyšší ekonomický zákon a súkromné vlastníctvo výrobných prostriedkov za absolútne právo, neobmedzené

⁶ V tejto časti encykliky čerpá Ján XXIII. najvýznamnejšie myšlienky od svojho predchodcu Pia XII., konkrétne z jeho *Rozhlasového posolstva na Vianoce 1942*. Vyššie sme toto posolstvo v krátkosti spomenuli, nech táto poznámka je doplnením informácie o jeho závažnosti pre spoločenskú náuku Cirkvi.

primeranými sociálnymi povinnosťami“ (PP 26) a ako taký ho treba opätovne odsúdiť. Treba sa teda podujat' na odvážne projekty globálneho rozmeru a rozumne zvrátiť trend, podľa ktorého sa odstup prosperujúcich od zaostávajúcich stále zväčšuje. V každom prípade však rozvojové projekty vždy musia *slúžiť človekovi*. „Lebo hovoriť o pokroku znamená starať sa rovnako tak o sociálny pokrok, ako o hospodársky rast. Nestačí rozmnožiť bohatstvá, aby boli tým samým aj spravodlivo rozdelené. Nestačí rozvíjať techniku, aby sa dalo na zemi aj ľudskejšie žiť. (...) Zajtrajšia technokracia môže spôsobiť nemenej strašné zlá ako včerajší liberalizmus. Ekonomika a technika nemajú zmysel bez vzťahu k človekovi, ktorému majú slúžiť.“ (PP 34) Z tohto dôvodu prvým rozvojovým cieľom musí byť zvyšovanie **gramotnosti**, ktorá je nevyhnutnou cestou k rozvinutiu osobnej kultúry a k prevzatíu zodpovednosti za vlastný rozvoj po všetkých stránkach. S tým súvisí zameranie na **rodinu** a **zodpovedné rodičovstvo**, ako aj varovanie pred **pokúšením materializmu**, ktoré často sprevádza rozvojovú pomoc zo strany bohatých národov.

„Integrálny rozvoj človeka nemôže ísť bez solidárneho rozvoja ľudstva“ (PP 43) – to je myšlienkové prepojenie s druhým aspektom, naznačeným v úvode, tvoriacim obsah II. kapitoly encykliky. Ide o povinnosť, ktorá dolieha na „obdarenejšie“ národy a prejavuje sa v troch aspektoch: **povinnosť súdržnosti** (pomoc rozvojovým krajinám); **povinnosť sociálnej spravodlivosti** (náprava nesprávnych obchodných vzťahov medzi silnými a slabými krajinami) a **povinnosť univerzálnej lásky** (angažovanosť za ľudskejší svet pre všetkých – v ktorom prosperita jedných nie je na prekážku druhým) (porovnanie PP 44). Vo všeobecnosti, už nestačia čo ako veľkodušné projekty na pomoc chudobným, ale je potrebná *systémová zmena*, ktorej musí predchádzať zmena zmýšľania, podľa ktorej všetci ľudia majú mať možnosť „sediť za tým istým stolom“... Je prirodzené, že každý musí pocítiť osobu zo svojej práce najprv na seba, avšak je rovnako prirodzené, aby sa oň rozdelil aj s ostatnými. „Každý národ má zvyšovať a zdokonaľovať svoju produkciu, aby zabezpečil všetkým svojim príslušníkom naozaj ľudskú životnú úroveň a aby zároveň prispel k solidárnemu rozvoju ľudstva.“ (PP 48) Táto povinnosť, ktorú pápež odôvodňuje mravným zákonom, prináša však – podľa jeho slov – prospech na prvom mieste samým bohatým, lebo jej odmietnutím a uzatvorením sa do vlastného egoizmu by na seba priviedli „hnev chudobných s nepredvídateľnými následkami“ (PP 49) Konkrétne Pavol VI. navrhuje vytvoriť z časti zbrojárskych výdavkov **svetový fond** na riešenie biedy a hladu, a taktiež zapojiť rozličné bilaterálne a multilaterálne hospodárske dohody do celosvetového rámca, aby sa tak predišlo ich možnému zneužívaniu zo strany silnejších a zároveň by tak vznikla platforma na koordináciu hospodárskej spolupráce. V tejto súvislosti pápež jasne poukazuje na pokrytectvo nerovných ekonomických vzťahov a neschodnosť princípu „voľného trhu“ pri príliš odlišnej ekonomickej sile obchodných partnerov, ak má byť zachovaná sociálna spravodlivosť.

Rozhodne však kľúč k vyriešeniu uvedených problémov je v mentalite a vo vzájomnom postoji národov a ich predstaviteľov: „Svet je chorý. Jeho neuduh neväzí natoľko v neproduktívnosti zdrojov alebo v ich uchvátení zo strany niekoľkých, ako skôr v **nedostatku bratstva** medzi ľuďmi a medzi národmi.“ (PP 66) Preto jedine *láska*, pretavená do konkrétnych postojov ku konkrétnym skupinám ľudí a národom, je schopná priniesť trvalé riešenia.

V závere formuluje Pavol VI. veľmi zásadný vzťah medzi rozvojom a mierom: „Priveľké hospodárske, sociálne a kultúrne rozdiely medzi národmi vyvolávajú napätie a nezhody a ohrozujú mier“ (PP 76).⁷ Práve toto je kľúčový dôvod pre pochopenie naliehavosti celosvetového úsilia o rozvoj, ktoré je na prospech všetkým národom, vrátane tých, ktoré ešte prednedávnom sa mohli pokladať za neohroziteľné. Navyše, toto úsilie si vyžaduje posilniť autoritu medzinárodných inštitúcií, aby mohli účinne splňať ciele, ktoré na nich kladie zodpovednosť za celý svet.

14. Laborem exercens - hodnota a dôstojnosť práce - omyl materializmu

⁷ Je to myšlienka, ktorej náznaky sme postrehli už vyššie, avšak u Pavla VI. dostáva jasnú formuláciu: *rozvoj je nové meno pokoja (mieru)* a jej dopad – v pozitívnom i negatívnom zmysle – môžeme sledovať vo svetovom vývoji v nasledujúcich desaťročiach až podnes.

Hneď akoby v **preambule** tejto encykliky zdôrazňuje, že prácou si človek nielen zaobstaráva živobytie a podporuje vývoj vedy a techniky, ale najmä prispieva k „neprestajnému zvyšovaniu kultúrnej a mravnej úrovne spoločnosti“. Ba práve tento spoločenský rozmer práce ju odlišuje od činnosti nižších bytostí a dáva jej zvrchovane *ľudskú* dôstojnosť.

Úmysel pápeža, keď siaha po tejto konkrétnej problematike, je zdôrazniť, že „**ľudská práca je kľúčom**, a pravdepodobne **najpodstatnejším kľúčom k celej sociálnej otázke**, pravda, ak sa snažíme pozeráť na ňu naozaj pod zorným uhlom dobra človeka“ (LE 3). Pre Cirkev (kresťanstvo) je práca jednou z rozhodujúcich antropologických kategórií, keďže zjavenie o tom, že „práca je základným rozmerom existencie človeka na zemi, nachádza Cirkev už *na prvých stranách knihy Genezis*“ (LE 4). Exegetická a teologická analýza týchto textov poukazuje na prácu ako na účasť človeka na Božom stvoriteľskom diele, jeho pokračovanie z poverenia samého Boha (porov. Gn1,28), čo podčiarkuje mimoriadnu *dôstojnosť* nielen samotnej práce, ale predovšetkým pracujúceho človeka v očiach Božích.

Práca má svoju etickú hodnotu nielen v objektívnom zmysle (pokiaľ ide o jej *predmet*), ale najmä v subjektívnom zmysle, keďže „pracujúci“ je ľudská bytosť (stroj nie je „pracujúci“, aj keď toto slovo často v súvislosti s činnosťou stroja používame). Preto „základom definície hodnoty ľudskej práce nie je v prvom rade druh vykonávanej činnosti, ale skutočnosť, že ten, kto ju vykonáva, je osobou“ (LE 6). Rozdelenie ľudí na triedy (najmä v zmysle určitej *triednej* nadradenosti) takto stráca akýkoľvek zmysel. **Prednosť subjektívneho vnímania hodnoty ľudskej práce pred objektívnym vnímaním** vychádza aj z konštatovania, že „aj keď je pravda, že človek sa narodil a je povolaný na to, aby pracoval, predsa v prvom rade práca je ‘pre človeka’ a nie človek ‘pre prácu’“ (LE 6). Na tomto axiologickom základe Cirkev vždy odmietala vnímanie ľudskej práce ako „tovaru“, motivované materialistickým pohľadom na celý pracovný proces. Tieto pokušenia pretrvávajú stále, či už v kapitalistickej alebo kolektivistickej podobe určitého „ekonomizmu“ ľudskej práce. Bez ohľadu teda na auto definíciu toho ktorého ekonomicko-politického systému, „omyl prvotného kapitalizmu sa môže opakovať všade tam, kde sa s človekom zaobchádza tak ako s celým súborom materiálnych výrobných prostriedkov, akoby s nástrojom, a nie – podľa pravej dôstojnosti jeho práce – ako s vykonávateľom a pôvodcom a tým samým aj ako s pravým cieľom celého procesu výroby“ (LE 7). Tieto myšlienky poukazujú na **ústredné miesto práce** (v jej antropologických súvislostiach) „*v celej sfére sociálnej a hospodárskej politiky*“ (LE 7).

15. Práva a povinnosti pracujúcich *Laborem exercens*

V štvrtej kapitole sa pápež dostáva k problematike **práv pracujúcich**, ktoré vníma ako logický dôsledok **povinnosti pracovať**. Je dôležité vnímať ich v širšom kontexte ľudských práv a uvedomiť si aj to, že sú jedným zo základných predpokladov *mieru* vo svete. Avšak vzhľadom na osobitný charakter práce v ľudskom živote, majú v tomto širšom kontexte (spolu s povinnosťou pracovať) osobitné postavenie. Povinnosť pracovať je daná mnohorakými aspektmi a táto povinnosť stavia človeka do mnohorakých *vzťahov*, v ktorých sa následne konkretizujú jeho práva (a na opačnej strane povinnosti zabezpečiť mu tieto práva).

Tu Ján Pavol II. prináša veľmi vážne **rozlíšenie medzi priamym a nepriamym zamestnávateľom**. „*Priamym zamestnávateľom* je osoba alebo inštitúcia, s ktorou zamestnanec priamo uzatvára pracovnú zmluvu za vymedzených podmienok; naproti tomu pod *nepriamym zamestnávateľom* treba rozumieť mnoho diferencovaných činiteľov mimo priameho zamestnávateľa, ktoré vyvíjajú vymedzený vplyv na to, akým spôsobom sa uzatvára pracovná zmluva a v dôsledku toho viac alebo menej spravodlivé pomery vo sfére ľudskej práce.“ (LE 16) Nepriamy zamestnávateľ teda určuje „prostredie“, v ktorom sa uzatvárajú pracovné dohody a prebieha pracovný proces, a v tom je jeho *zodpovednosť*. „Toto všeobecné tvrdenie nemá za cieľ oslobodiť priameho zamestnávateľa od jemu vlastnej zodpovednosti, ale iba upozorniť na celú spleť podmienok, ktoré vplyvajú na jeho postup.“ (LE 17) Pápež však upresňuje, že tieto podmienky nemajú len (hoci v prvom rade) zákonnú podobu, tzn. že nie len štát je oným „nepriamym zamestnávateľom“. Sú ním aj rozličné nadnárodné spoločnosti, ktoré uplatňujú svoju ekonomickú silu diktovaním podmienok v oblasti cenovej i mzdovej politiky, čím rovnako ovplyvňujú „trh práce“, čiže rozhodovanie *priamych zamestnávateľov*, a vôbec ich ekonomickú existenciu. Podobne sem treba zahrnúť aj medzinárodné

organizácie v oblasti obchodu, ktoré určovaním podmienok, výhodných pre bohatšie krajiny, stavajú chudobnejšie krajiny do nevýhodnej a nespravodlivej situácie.

Práve v súvislosti so zodpovednosťou „nepriameho zamestnávateľa“ sa na prvé miesto dostáva problém *mat' prácu*, čiže problém zamestnanosti. Tento problém sa kladie v dvoch rovinách:

- ako **povinnosť zabezpečiť prácu**(možnosti zamestnať sa) – tá vyplýva z princípu subsidiarity (aktívna politika zamestnanosti);
- ako **povinnosť postarať sa o tých, ktorí sa nedokážu zamestnať** (formou podpory v nezamestnanosti) – tá vyplýva z práva na život (pasívna politika zamestnanosti).

Pápež tu zdôrazňuje potrebu zamerať sa predovšetkým na prvú oblasť a z toho vyplývajúcu dôležitosť *plánovania* v otázke vytvárania (a podpory vytvárania) pracovných miest zo strany „nepriameho zamestnávateľa“. Toto je prvý – a najzákladnejší – krok k skutočnému *pokroku*. V tejto téme pápež nadväzuje na učenie svojho predchodcu (porovnanie *PP*) a konštatuje, že práve *doceňovanie* ľudskej práce je „konštitutívnym prvkom a zároveň najprimeranejším *overením tohto pokroku*“ (*LE 18*). **Plánovanie v oblasti politiky zamestnanosti** je nutné aj na „nájdanie *správnej úmernosti medzi rozličnými druhmi zamestnania*“ (*tamtiež*), s čím súvisí aj celá problematika štruktúry vzdelávacieho procesu. Predovšetkým si to však vyžaduje pohoršujúci pohľad na súčasný svet, v ktorom sú na jednej strane veľké prírodné zásoby nevyužitú a na druhej strane obrovská nezamestnanosť, bieda a hlad. Problémom súčasného sveta v oblasti práce nie je teda jej nedostatok, ale zlá organizácia.

Prvou témou, ktorá v tejto súvislosti vychádza na povrch, je otázka **odmeny za prácu**. „V súčasných pomeroch niet iného dôležitejšieho spôsobu, ako uskutočňovať sociálnu spravodlivosť medzi pracujúcim a zamestnávateľom, ako práve odmenou za prácu.“ (*LE 19*) Keďže mzda je rozhodujúcim nástrojom, prostredníctvom ktorého sa v súčasnej spoločnosti realizuje účasť na *všeobecnom určení dohier*, „práve spravodlivá mzda sa vždy stáva konkrétnou *previerkou spravodlivosti* celého sociálno-ekonomického zriadenia“ (*tamtiež*). Tu Ján Pavol II., plne v súlade s učením svojich predchodcov, zdôrazňuje predovšetkým „rodinný“ charakter mzdy – že totiž treba zabezpečiť (či už formou priamo „rodinnej mzdy“ alebo nepriamo formou rodinných prídavkov a pod.) takú odmenu za prácu, ktorá „postačuje na založenie a dôstojné udržanie rodiny a na zabezpečenie jej budúcnosti“ (*LE 19*).⁸ Spravodlivosť si vyžaduje reálne *docenenie* materskej úlohy ženy. V pápežových slovách je jasne zreteľné rozlišovanie: Cirkvi nejde o to, aby sa žena venovala len rodine a nerozvíjala aj svoje pracovné schopnosti (kariéru), ale jej ide o to, aby z dôvodu finančného nedostatku rodiny *nebola nútená zanechať* alebo výrazne obmedziť výkon svojich materských povinností a hľadať si zamestnanie. „Nútené upustenie od týchto povinností kvôli odmeňovanej práci mimo domácnosti, ak znemožňuje, prípadne sťažuje splňanie prvoradých cieľov materského poslania, je nesprávne z hľadiska dobra spoločnosti a rodiny.“ (*LE 19*)⁹

Ďalšou povinnosťou zamestnávateľa, ktorá vyplýva z práv pracujúcich, sú „**sociálne opatrenia**, ktoré majú za cieľ zabezpečenie života a zdravia pracujúcich a ich rodín“ (*LE 19*).

16. Spe salvi - viera v pokrok, viera vo vedu, viera v revolúciu

(Power Point prezentácia)

17. Podnikanie v encyklike Caritas in veritate.

Už pred 250 rokmi škótsky filozof, etik a sociológ, zakladateľ modernej politickej ekonómie Adam Smith obhajovateľ trhovej ekonomiky a kapitalizmu upozorňoval na skutočnosť, že orientácia na zisk nestačí. Okrem zisku je v podnikaní potrebná aj nezištnosť a kultúra darovania sa. Verifikáciou tohto názoru je nedávna hospodárska kríza a krach mnohých bánk. Vľahom podnikania

Práve v tejto formulácii vidíme, že jednotlivé štátne „sociálne dávky“ pre rodinu (a matky starajúce sa o deti) nie sú prejavom akejsi zhovievavosti zo strany štátu voči rodine, ale sú spravodlivým ocenením rodičovstva ako funkcie, ktorá je v *spoločenskom záujme* a tak má byť aj ohodnotená.

Porovnanie aj *GS 67*. Neskôr sa k tejto problematike Ján Pavol II. – aj kvôli pretrvávajúcemu nepochopeniu tohto rozlišovania – zoširoka vrátil tak v apoštolskej exhortácii *Familiaris consortio*, ako aj v *Liste rodinám Gratissimam sane*, a napokon ešte aj v *Liste ženám* (29. júna 1995), kde obzvlášť zdôraznil ako si Cirkev veľmi váži a žiada „ženský génius“ aj pri riešení rozličných sociálnych a politických otázok...

a etiky sa zaoberá aj Benedikt XVI. v encyklike *Caritas in veritate* (Láska v pravde) zo dňa 29. júna 2009, nadväzujúc na encykliku Pavla VI. *Populorum progressio* (O rozvoji národov) z roku 1967.

Hneď na začiatku encykliky *Caritas in veritate* sa pripomína, že na ceste rozvoja človeka i celého ľudstva je potrebná hybná sila a tou je „láska v pravde“ prameniaca v Bohu. Človek v nej nachádza silu a odvahu k angažovanosti na poli spravodlivosti a pokoja (porov. CV, čl. 1) Láska je plná pravdy, človek môže mať na nej účasť a deliť sa o ňu. Len „ten, kto je preniknutý opravdivou láskou, je vynaliezavý v odhaľovaní príčin biedy, pri hľadaní prostriedkov, ako proti nej bojovať a ako nad ňou rozhodne zvíťaziť“ (porov. PP čl. 75).

Pravda umožňuje ľuďom výjsť zo subjektívnych pocitov, pomáha im povzniesť sa nad kultúrne a historické determinácie a zhodnúť sa v posudzovaní hodnôt a v podstate vecí, čím vytvára dialóg, teda komunikáciu a spoločenstvo (porov. CV, čl. 4). „Bez pravdy, bez dôvery a lásky k pravde niet sociálneho svedomia a sociálnej zodpovednosti a sociálna činnosť je pohltená súkromnými záujmami a logikou moci s ničivými dôsledkami na spoločnosť, o to viac na spoločnosť smerujúcu ku globalizácii v ťažkých okolnostiach, ako sa to deje práve v súčasnosti“ (CV, čl. 5).

Kritériá morálneho konania

Benedikt XVI. tvrdí, že „kľúč“ *lásky v pravde* je v dvoch základných sociálnych princípoch, ktoré charakterizuje ako „kritériá morálneho konania“: *spravodlivosť a spoločné dobro* (porov. CV 6). *Spravodlivosť* tu definuje ako prvý krok lásky, ktorá ju teda v sebe zahrňuje, a zároveň presahuje – nezištnosťou a milosrdenstvom. *Spravodlivosť* je teda vlastná láske. *Spoločné dobro* je spojené so sociálnym životom ľudí, s dobrom jednotlivcov, rodín, skupín, ktoré sa spájajú v sociálnom spoločenstve (porov. CV, čl. 7)

Ekonomická veda, ktorá verí, že sama odstráni zlo vo svete, tým, že spája šťastie a spásu s materiálnym blahobytom a sociálnou činnosťou, je mylná. Dejiny ukazujú, že uspokojiť len materiálne potreby človeka nestačí. „Ekonomický, sociálny a politický rozvoj, ak chce byť autenticky humánný, potrebuje, aby sa vytvoril priestor na princíp nezištnosti ako výrazu bratstva“ (CV, čl. 34)

Princípy sociálnej etiky

Svet ekonomiky potrebuje scivilizovanie. Ekonomická sféra sa potrebuje riadiť etickými princípmi, aby v nej bolo možné budovať ľudské vzťahy akými sú priateľstvo, spoločnosť, solidaritu a vzájomnosť. Tradičné princípy sociálnej etiky: transparentnosť, poctivosť a zodpovednosť by mali byť v ekonomickej oblasti nielen dodržiavané, ale aj doplnené o princíp nezištnosti a logiky daru ako prejav bratstva (porov. CV, čl. 36).

Ján Pavol II. v encyklike *Centesimus annus* (1991) zdôraznil vyššie uvedené princípy ako vlastné pre občiansku spoločnosť, Benedikt XVI. zdôrazňuje potrebu nezištnosti a daru aj v ekonomickej oblasti: „V čase globalizácie nemôže ekonomická činnosť prehliadať nezištnosť, ktorá zasieva a živí solidaritu a zodpovednosť za spravodlivosť a spoločné dobro v svojich rozmanitých subjektoch a aktéroch“ (porov. CV, čl. 38). Do popredia vyzdvihuje podniky, ktorých hlavným cieľom je vzájomná a sociálna pomoc a ktorých činnosť nie je prvotne orientovaná na zisk, ale na budovanie spoločných ciest v sociálnej inklúzii, na rozvoj človeka, jeho vzťahov, na pomoc rozvojovým krajinám.¹⁰

¹⁰ Tu stojí za pozornosť podrobnejšie predstaviť si nové chápanie ekonomiky, ktoré do reality života vniesla zakladateľka hnutia Focolare - Chiara Lubichová. „Ekonomika spoločenstva“, ako ju nazvala, má za cieľ jednak pomáhať tým, ktorí majú nejakú potrebu, aby sa pre nich našla práca, uspokojili sa ich potreby a aby nikto nezostal núdzny a preto tretina zisku podniku sa odvádza na potreby núdzny. Druhým cieľom je rozvoj firiem, pretože keby sa nerozvíjali a stagnovali by, nemohli by vyrábať a nakoniec cieľom ekonomiky spoločenstva je aj prispievanie nielen k sociálne-ekonomickému ozdraveniu spoločnosti, ale i duchovnému a kultúrnemu, k formovaniu „nových ľudí“. Investícia podniku do zanedbaných oblastí a oblastí, ktoré to nevyhnutne potrebujú, prináša so sebou nielen ekonomický, ale aj morálny význam. Nová ekonomická kultúra, kultúra dávania, spočíva v tom, že ľudia slobodne prispievajú tým, že dávajú k dispozícii svoje hmotné statky, myšlienky, čas, profesionálnu odbornosť. Prínos podnikov, ktoré sa riadia ekonomikou spoločenstva, je aj v tom, že tieto podniky zamestnávajú predovšetkým ľudí pochádzajúcich z ťažkých pomerov, aby sa znovu začlenili do spoločnosti. V súčasnosti existujú dané podniky i celé priemyselné parky v krajinách Brazílie, Talianska, Chorvátska, Srbska, Filipínach, ale aj na Slovensku. Por.: ZAPPALA, R: Komunismus, kapitalismus, společenství. In: *Nové Město* : Praha, 1993, s. 37-38.

Globalizačné procesy

Piata kapitola má názov Spolupráca ľudskej rodiny. Reflektuje v nej solidaritu do konkrétnych sociálnych dôsledkov. Vysoká interaktívnosť ľudstva, ktorá je dnes realitou, sa premení na spoločenstvo len za predpokladu, že človek, národy i celé ľudstvo si uvedomí, že tvoríme jednu rodinu.

Na globálnej úrovni sa žiada svetová politická autorita, ktorá by sa v dôslednom aplikovaní princípu solidarity i princípu subsidiarity dokázala zasadiť „o realizáciu autentického integrálneho rozvoja, inšpirovaného hodnotami lásky v pravde“ (CV, čl. 67). Aktuálna situácia globálnej krízy a hrozby deformácií globalizačných procesov poukazujú na túto požiadavku ako nutnosť nielen z hľadiska morálneho, ale i politického a ekonomického. V opačnom prípade by totiž „medzinárodné právo, aj napriek veľkým pokrokom, dosiahnutým na rôznych poliach, bolo ohrozené tým, že bude podmienené mocenskou rovnováhou medzi najsilnejšími“ (CV čl. 67). Za týmto účelom je potrebné zreformovať tak Organizáciu spojených národov ako i medzinárodnú finančnú a ekonomickú architektúru, aby – každá vo svojej kompetencii – konkrétne naplňali pojem rodina národov.

Okúzlenie technikou

V poslednej, šiestej kapitole, sa Benedikt XVI. venuje vzťahu medzi technikou a rozvojom národov – teda jednak technickým aspektom rozvoja, ale najmä istému „technicizmu“, ktorý redukuje rozvoj na čisto technický problém a vplýva na vnímanie rozvoja len v kontexte využívania technických prostriedkov.

Pokúšením sa stáva ani nie sama technika ako „okúzlenie technikou“, ktoré fakticky ohrozuje slobodu človeka zvnútra jeho vlastných rozhodnutí: „Ľudská sloboda je skutočne sama sebou len vtedy, keď na okúzlenie technikou odpovedá rozhodnutiami, ktoré sú plodom mravnej zodpovednosti.“ (CV, čl. 70). Zredukovanie rozvoja len na rovinu „technických“ krokov je okrem iného aj dôvodom ich doterajšieho globálneho neúspechu. Veľkú úlohu tu hrajú média.

V závere encykliky Benedikt XVI. celkom jasne konštatuje historickú skúsenosť ľudstva, že „bez Boha človek nevie, kam má ísť a nedokáže ani pochopiť, kým je.“ (CV 78) Sám od seba teda človek nemôže založiť pravý humanizmus, nevyhnutný na to, aby človek ostal sám sebou a nestal sa otrokom výdobytkov techniky, ktoré sám vytvoril. Humanizmus, ktorý vylučuje metafyzické záležitosti, je nehumánny humanizmus.¹¹

Prehlbovanie osobnej spirituality objavovanie významu religiozity môže výrazne pomôcť pri etike v podnikaní.

¹¹ BENEDIKT XVI.: *Caritas in veritate* 2009. Trnava : SSV 2009.

PAVOL XVI.: *Populorum progressio*. In: www.kbs.sk/dokumenty pápežov.

ZAPPALA, R.: Komunismus, kapitalismus, společenství. In: *Nové Město* : Praha, 1993, s. 37-38.

ZLATŇANSKÝ, J.: Mravnosť a sloboda. In: *Svedectvo viery 2 : Ľudská a kresťanská mravnosť*. Trnava : Dobrá kniha 1992, s. 31.